

Ohlédnutí za jedním přátelstvím

Profesoru Jiřímu Musilovi k osmdesátinám

S Jiřím jsem se setkal poprvé před 45 lety při své první návštěvě Prahy. Zajímal jsem se tehdy o sociální geografii a mí straničtí dohlížitelé si moc nevěděli rady s problémem, za kým mě mají poslat, abych se něco dozvěděl o současné situaci v Československu. Naštěstí rozhodli, že je přípustné, abych se setkal s dr. Musilem, a vzpomínám si, že došlo k trochu škrobenému posezení u kávy v klubu architektů. Vybavuje se mi neobyčejně laskavý a vřelý člověk, úplně jiný než prkenní aparátčící, se kterými jsem měl co do činění po zbytek mé cesty. Štědře mne obdaroval kopiemi řady svých článků o sociální ekologii Prahy, a protože mluvil velmi dobře anglicky, stručně mi vysvětlil, o čem každý z nich pojednává.

O pár let později se na mne obrátilo nakladatelství Pergamon Press s žádostí, abych pro ně připravil čítanku ze sociologie města (v oné době tuto společnost vlastnil Robert Maxwell, jehož předkové pocházeli z českých zemí). Rozhodl jsem se, že se pokusím o to, aby v ní bylo co nejvíce mezinárodních autorů, a nějakou dobu jsem si s Jiřím psal, než jsem dospěl ke konečnému výběru pro tuto knihu, které se nakonec dostalo velmi široké pozornosti (Ray E. Pahl (ed.). *Readings in Urban Sociology*. Oxford: Pergamon Press 1968). *Readings* vyšly v roce 1968, tedy ve stejné době, kdy Jiří přišel s celou rodinou do Anglie a netajil se značnými obavami z dalších událostí ve své vlasti. Vzpomínám si, že jej dost trápila nejistota nad tím, jak se dál bude vyvíjet jeho život. Na jedné straně stála možnost kariéry v britském akademickém prostředí a na druhé hluboká citová vazba k Československu, a především stárnoucí matka jeho manželky, jež stále žila v Praze. Jiří i já si dobře pamatujeme na velmi napjaté odpoledne, kdy jsme chodili stále dokola po trávníku u mého domu v Patixbourne a donekonečna debatovali o tom, zda má zůstat v Británii nebo se vrátit. Nakonec jej přirozeně jeho srdce zavedlo zpátky domů.

Koncem 60. a počátkem 70. let sociologie města prodělávala období rychlého rozvoje a Jiří doufal, že se na něm bude moci náležitě podílet. Kongres Mezinárodní sociologické společnosti ve Varně v roce 1972 nám poskytl příležitost přemýšlet o tom, jak bychom mohli dále spolupracovat v rámci jednoho z jejích výzkumných výborů. Vzpomínám si, že jsme se všichni sešli v něčí ložnici jako jakýsi kroužek spiklenců a sepisovali jsme tam prohlášení o tom, jak má vypadat nová sociologie města. Jedním z hlavních iniciátorů tohoto podniku byl Iván Szelényi, avšak jeho postavení v Maďarsku bylo nanejvýš složité a jen s obtížemi se mu pár let dařilo manévrovat na hraně, než byl donucen k útěku. I on pobýval u mě v Kentu, ale to by byla jiná historie. Iván, Jiří a já jsme spolupracovali jako přátelé a už v tomto období se Jiří, jak si vybavuji, vyznačoval nedůvě-

rou k althusserovskému marxismu Manuela Castellse, tehdy rychle vycházející hvězdy francouzské sociologie města. Navzdory potenciálním rozdílnostem se nakonec dala dohromady skupina lidí a vznikl Výzkumný výbor 21 pro městský a regionální rozvoj, jehož prvním předsedou se stal profesor Ziolkowski z Polska. Jedním z nejschůdnějších způsobů, jak v oněch dobách udržovat při životě náš tajný projekt, bylo organizování konferencí s neškodně znějícím programem v různých východoevropských zemích, a tak jsme se setkávali a vyměňovali si referáty psané jazykem, kterému jsme všichni rozuměli. Byl v tom kus jakéhosi mladotureckého spiklenectví, jež osvobozovalo od formalismu socialistického centrálního plánování. V raných dobách kladl Výzkumný výbor 21 důraz na „rozvoj“ a určitý progresivní, prognosticky zaměřený, technokratický přístup, což byl úhybný tah nutný pro to, aby v něm bylo možné udržet i konvenčnější členy z východní Evropy. V praxi jsme ovšem zkoumali nezamýšlené důsledky a rozpory centrálního plánování.

Měl jsem štěstí, že jsem mohl v 70. a 80. letech jezdit do Československa zčásti na tyto konference a zčásti na akce Britské rady nebo studijní cesty organizované Centrem Velká Británie – Východní Evropa. Tato organizace uspořádala jednu takovou cestu i v roce 1989, kdy to v Praze vřelo, a vzpomínám si, že jsem šel na koncert dirigovaný Leonardem Bernsteinem a zpátky jsem letěl stejným letadlem jako on. Během jedné z těchto návštěv jsem měl příležitost navštívit Jiřího na jeho chalupě v jižních Čechách. Byl jako vždy velmi pozorným a obětavým hostitelem a s velkým potěšením vzpomínám na to, jak mne provázel po překrásných středověkých městech oné části Čech.

Možná díky našemu přátelství mne Jiří představil Georgi Sorosovi, který se právě chystal v Praze založit Středoevropskou univerzitu. Soros mi nabídl, abych si vzal na starost její sociologickou větev, ale mé stanovisko bylo, že nová instituce nemůže stát na létajících návštěvnicích, a projevil jsem ochotu do Prahy dojíždět, pouze pokud tam bude zaměstnanec na plný úvazek, který bude program spravovat. Navrhl jsem, abychom oslovili dr. Claire Wallace, která tehdy byla odbornou asistentkou na Univerzitě v Lancasteru. Jiří Musil v ní k mé velké úlevě shledal kolegyni odpovídajících kvalit, a jak se nakonec ukázalo, při rozvíjení univerzity spolupracovali neobyčejně dobře. Jakožto ředitel pražské koleje byl Jiří mým šéfem, a třebaže nepochybuji ani v nejmenším o tom, že to vždy myslel dobře, nezdá se mi, že by administrativní akademické práce patřila k jeho nejsilnějším stránkám. I přesto však já i další kolegové, jako Krishan Kumar, kteří jsme v raných dobách byli u toho, na Jiřího vzpomínáme s velkými sympatiemi jako na jednoho z našich nejuvěrnějších spojenců.

Jiřího budou dnes mnozí nepochybně znát jako mimořádně zdatného diskutéra. V nejlepších okamžicích, s vínem po ruce a jinými středoevropskými intelektuály, jako byl Ernest Gellner, po boku, byl naprosto uchvacující. Nevyhnutelně musel vždy vzpomenout svého milovaného Maxe Webera a samozřejmě také Tomáše Masaryka. Stejně jako Masaryk je Jiří přesvědčen o tom, že jeho sociologie musí nějak přispívat k reorganizaci českého života jak na individuální, tak

společenské úrovni. Musil je opravdovým Masarykovým žákem a v řadě svých publikovaných prací je podobně jako Masaryk velmi comtovský. Avšak v soukromých debatách se projevoval spíše jako weberian.

Po založení Středoevropské univerzity se Jiří začal pouštět do dobrodružnějších podniků, jako bylo pořádání seminářů na celou řadu aktuálních filozofických a politických témat. Jeho fenomenální přítomnost výrazně napomáhala duchu pozitivního společenství a intelektuální debaty.

Během posledních 20 let se Jiří přestal zaměřovat spíše na soukromí a rodinu a zjevně rád cestuje a stýká se s širokým okruhem přátel. Velmi rád zešíroka rozjímá o lidském údělu, především v té podobě, v jaké se odráží ve strastech jeho vlastní země. Avšak jeho silný vztah k manželce Evě a dceři Haně zůstává i nadále tím, co z něj dělá člověka, jímž je. Baví ho spojovat veřejné se soukromým a nikdy není tak spokojený, jako když pořádá akademickou událost, na níž může přivítat významné účastníky současně jako své přátele i kolegy.

Ve světě, kde je akademický život stále více ve vleku soutěživosti a možná až příliš podléhá profesionalizaci, poskytuje Jiřího styl osobní a přátelské intelektuální kreativity osvěžující uvolnění. Exceluje jako okouzující debatér, který se občas zmíní o fascinující historii vlastní rodiny, jež tvoří součást příběhu českého národa. Jeho velká láska k vlastní zemi je příčinou mnohého, co v životě vykonal, a on sám je zase příčinou toho, že řada jeho přátel, včetně mne, získala vřelý vztah k Čechám. Max Weber i Tomáš Masaryk by v něm rozpoznali spřízněného ducha. *Floreat Jiří Musil!*

(Z angličtiny přeložil -msk-.)

Ray Pahl

Institute of Social and Economic Research,
University of Essex, Colchester